

พระสวัสดิวรรณคดีในวรรณคดีสมัยพระเวท (คัมภีร์ลิลิตา)

วรรณคดีพระเวท

วรรณคดีสันสกฤตมีความเจริญรุ่งเรืองตั้งแต่ชาวอารยันเริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอินเดีย เมื่อประมาณ 3,000 - 4,000 ปี มาแล้ว และในระยะเวลาดังกล่าวนี้ก็ปรากฏว่ามีวรรณคดีพระเวทแล้ว วรรณคดีพระเวทชุดแรก ที่เรียกว่า ลิลิตา นั้น ประกอบด้วยคัมภีร์ฤคเวท ยชุรเวท และ สามเวท และต่อมาคัมภีร์อถรรพเวทเพิ่มขึ้นมาอีกหนึ่งคัมภีร์ แม้ว่าคัมภีร์พระเวททั้ง 4 นี้จะเป็นคัมภีร์ทางศาสนาของชาวอารยัน แต่ก็มีคุณค่าทางวรรณคดี และถือ เป็นวรรณคดีสันสกฤตยุคแรก¹

เทพเจ้าในคัมภีร์ฤคเวท

ฤคเวทซึ่งเป็นคัมภีร์ทางศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดของชาวอินเดียได้แสดงให้เห็นวิวัฒนาการทางความเชื่อ ซึ่งเริ่มมาจากการนับถือปรากฏการณ์ธรรมชาติแล้วพัฒนามาเป็นเทพเจ้าที่มีลักษณะเป็นนามธรรม ชาวอินเดียโบราณพยายามอธิบายปรากฏการณ์ต่างธรรมชาติที่อยู่รอบตัวว่าเป็นการแสดงออกของผู้มีอำนาจที่แฝงอยู่ในธรรมชาติและได้เรียกผู้ทรงอำนาจเหล่านี้ว่าเทพและเทวี เทพและเทวีเหล่านี้มีอยู่มากองค์ด้วยกัน เช่น ดวงอาทิตย์ ซึ่งได้รับการสมมุติให้เป็นสุรยเทพ เทพเจ้าแห่งแสงสว่าง พระอัคนีเป็นเทพเจ้าแห่งไฟ อุษสหรืออุษาเทวี

¹A.A. Macdonell, A History of Sanskrit Literature (Delhi : Motilal Banarsidass, 1976), p. 7.

เป็นเทวีแห่งแสงเงินแสงทองในยามรุ่งอรุณก่อนหน้าที่สุรยเทพจะปรากฏขึ้นบนท้องฟ้า²

ชาวอารยันสร้างเทพและเทวีขึ้นตามจินตนาการของคนโดยมีลักษณะคล้ายคลึงกับมนุษย์ แต่มีลักษณะเด่นกว่ามนุษย์ทั่วไป กล่าวคือมีลักษณะที่น่าเกรงขามหรือมีอิทธิฤทธิ์สามารถบันดาลสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นคุณประโยชน์ให้แก่ผู้สวดสรรเสริญและขกย่องนับถือ บางองค์มีความอ่อนโยนและน่ารัก เช่น อุษาเทวี ผู้มีความกรุณาสมกับที่เป็นเทวีแห่งแสงเงินแสงทองในยามเช้าครู่ เป็นต้น³

นอกจากจะสร้างเทพและเทวีจากปรากฏการณ์ธรรมชาติแล้ว สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกและอำนาจประโยชน์ให้แก่มนุษย์ก็จะได้รับการยกย่องให้เป็นเทพและเทวีเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ห้า ดิน ภูเขา และแม่น้ำสายสำคัญซึ่งมีคุณประโยชน์คือการดำรงชีวิตของมนุษย์ต่างก็ได้รับการยกย่องให้เป็นเทวี และมีบทสวดสรรเสริญขอพรเช่นเดียวกับเทพและเทวีแห่งปรากฏการณ์ธรรมชาติองค์อื่น ๆ

พระสรัสวดีในคัมภีร์ฤคเวท

1. พระสรัสวดีในฐานะที่เป็นแม่น้ำ

ในบรรดาแม่น้ำทั้งหลายของอินเดีย ที่ให้คุณประโยชน์อย่างใหญ่หลวงคือการดำรงชีวิต คือการเกษตรกรรม และการเลี้ยงปศุสัตว์นั้น แม่น้ำสรัสวดีเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่สุด เป็นแม่น้ำสายใหญ่ที่ไหลมาจากภูเขาหิมาลัย บทสวดในคัมภีร์ฤคเวทได้พรรณนาถึงแม่น้ำสรัสวดีไว้ดังนี้

² A.A. Macdonel, Vedic Mythology, (Delhi : Motilal Banarsidass, 1974), p. 2.

³ Ibid.

แม่น้ำสรัสวดีสายนี้ไหลไปค้ำสายธารที่ให้ความสดชื่น เป็นสิ่งจำรุ่งเลี้ยง และเป็นบ่อปปรากการเหล็กสำหรับพวกเรา สายน้ำไหลไปด้งรดไหลรดคนำหน้า สายน้ำอื่น ๆ ทั้งหมดค้ำความยิ่งใหญ่⁴

ในบรรดาแม่น้ำทั้งหลาย สรัสวดีเป็นแม่น้ำสายเดียวที่เลื่องชื่อลือขจร พระองค์บริสุทธ์และไหลจากภูเขาไปยังมหาสมุทร พระองค์ทรงค้ำนึ่งถึงความมั่งคั่ง และโลกอันกว้างใหญ่ไพศาล จึงประทานน้ำนม และความอุดมสมบูรณ์ให้แก่มนุษยชาติ⁵

ในบรรดาแม่น้ำทั้งหลาย แม่น้ำสรัสวดีโดดเด่นด้วยเขานูภาพอันยิ่งใหญ่ แม่น้ำสายนี้ไหลเชี่ยวที่สุดด้วยพลังไหลเชี่ยวกว่าแม่น้ำสายอื่น ๆ ทั้งหมด พระผู้สร้างทรงเนรมิตแม่น้ำที่ยิ่งใหญ่สายนี้เสมือนหนึ่งทรงเนรมิตรด แม่น้ำสรัสวดีเป็นที่รู้จักก็ด้วยการสรรเสริญ⁶

⁴ RV. VII.95.1

pra kṣodasē dhāyasē sasra eṣē sarasvatī dharuṇam āyasī pūḥ |
pabēbadhānē rathyeva yāti viśvā epo mahinā sindhur anyāḥ |

⁵ RV. VII.95.2

ekācetat sarasvatī nadīnāṃ sucir yatī giribhya ē samudrāt |
rāyaś cetantī bhuvanasya bhūrer gṛtaṃ payo duduhe nāhuṣāya |

⁶ RV. VI.61.13

pra yē mahimnā mahināsu cekite dyumnebhīr anyā apesām
apastamā |
ratha iva brhatī vibhvane kṛtopastutyā cikitusā
sarasvatī |

สรัสวดีพระองค์นี้ทรงระเบิดยอดเขาด้วยคลื่นอันแรงจัด เสมือนหนึ่ง
คนบุดเหง้าบัวขึ้นมาด้วยหอก่าสัง พวกเราอัญเชิญสรัสวดีเทวีด้วย
บทสวด และบทสรรเสริญที่ดีเยี่ยม เพื่อการได้รับการปกป้อง
คุ้มครองจากพระองค์⁷

ข้าแต่สรัสวดี ผู้มีม้าอาชาไนยมากมาย* พระองค์ทรงประหารผู้ที่
เกลียดชังเทพเจ้า ซึ่งเป็นลูกหลานของอสูรทฤษณะทุกคนที่ไ้มาฆ่ากล
พระองค์ทรงสรรหาแม่น้ำทั้งหลายให้แก่มนุษยชาติ และทรงทำให้
ศิขรวิไลไหลผ่านหันไปจากพวกเขา⁸

⁷ RV. VI.61.2

iyam śuṣmehhir bisakhā ivārujat sānu girīṇāṃ taviṣebhir
ūrmibhiḥ |
pārāvataḡhnīm avase suvṛktibhiḥ sarasvatīm ā vivāsema
dhītibhiḥ |

⁸ RV. VI.61.3

sarasvati devanido ni barhaya prajāṃ viśvasya bṛṣayasya
māyinaḥ |
uta kṣitibhyo 'vanīr avindo viṣam ebhyo asravo
vājinīvati |

* ศัพท์ว่า vājinīvatī มีคำแปลคามรูปศัพท์ว่า ผู้มีม้าที่วิ่งไว ผู้ขับขีม้าที่

วิ่งไว เป็นสมณนามของแม่น้ำสรัสวดี ซึ่งเป็นแม่น้ำสายใหญ่และมีกระแสน้ำที่ไหลเชี่ยว

(Monier-Williams 1981 : 938)

พระองค์ทรงมีอำนาจเหนือสายน้ำทั้งหลายที่อุดมสมบูรณ์ ทรงประทาน
 ความสมบูรณ์แก่ทั้งทวีปอินเดีย ความมีโชค และความป็นอมตะ
 พระองค์ทรงเป็นเจ้าของแห่งความมั่งคั่ง และความมีอุกทลานที่ดี
 พระสรัสวดีทรงประทานพลังแก่ผู้สวดสรรเสริญ⁹

บทสวดจากคัมภีร์ฤคเวทดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นภาพของแม่น้ำสรัสวดีว่าเป็นแม่น้ำ
 สายใหญ่ที่มีความสำคัญที่สุดคือชาวอินเดียนโบราณในสมัยโบราณ แม่น้ำสรัสวดีมีกระแสน้ำที่
 สะอาดบริสุทธิ์ ไหลเขียว และคลื่นจัด แม่น้ำสรัสวดีให้ความอุดมสมบูรณ์และความชุ่มชื้น
 แก่แผ่นดินทั้งสองฝั่ง และเป็นที่เกิดของแม่น้ำสายเล็ก ๆ ที่เป็นสาขามากมาย เส้นทาง
 ของแม่น้ำสรัสวดีเริ่มต้นจากภูเขาหิมาลัยไปสิ้นสุดที่มหาสมุทร(ทะเลอาหรับ) และเป็น
 พรหมแดนของแคว้นพรหมาวรรค อันเป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์ในสมัยโบราณ

1.1 แม่น้ำสรัสวดีและแม่น้ำสายสำคัญอื่น ๆ

บทสวดในคัมภีร์ฤคเวทนอกจากสรรเสริญแม่น้ำสรัสวดีสายเดียว
 โดยเฉพาะแล้ว ยังสรรเสริญร่วมกับแม่น้ำสายอื่นด้วย ดังปรากฏต่อไปนี้

ขอแม่น้ำสรัสวดี แม่น้ำสรยู และแม่น้ำสินธุ อันเป็นแม่น้ำที่ยิ่งใหญ่และ
 ให้ความสดชื่น จงไหลมาพร้อมกับคลื่นทั้งหลายเพื่อพิทักษ์รักษา เทวี
 แห่งสายน้ำทั้งหลาย ทรงเป็นพระมารดา ทรงไหลมาอย่างสว่างไสว
 และทรงมอบเนยใส น้านม และน้ำผึ้งให้แก่เรา¹⁰

⁹ RV. X.30.12

āpo revatiḥ kṣayathā hi vasvaḥ kratuḥ ca bhadraḥ bibhr̥thām̐tam |
 rāyaś ca stha svapatyasya patniḥ sarasvatī tad gr̥nate vayo dhāt |

¹⁰ RV. X.64.9

sarasvatī sarayuh̥ sindhur̥irmibhir̥ mahō mahīravasā yantu vakṣanīḥ |
 devīr̥ āpo mātarah̥ sūdayitnvo ghṛtavat̥ payo madhuman no arcata |

ข้าแต่พระอัคฌิ ผู้บูชาดวงสว่างพระองค์วางพระองค์ลงบนที่ที่ดีที่สุด
 ของโลกนี้ คือที่ของเทวีอิหาในวันทั้งหลายอันเป็นศุภมงคล ขอ
 พระองค์โปรดฉายแสงเรืองโรจน์ไปที่มวลมนุษย์ที่แม่น้ำหฤชทัวดิ
 แม่น้ำอาปยา และแม่น้ำสรัสวดีด้วยเถิด¹¹

ข้าแต่แม่น้ำคงคา แม่น้ำยมนา แม่น้ำสรัสวดี แม่น้ำสุคหรี
 แม่น้ำปุระณิ แม่น้ำมรุควฤธา และแม่น้ำอสิกนิ ขอพระองค์
 ทั้งหลายโปรดห่อพระหทัย บทสวดสรรเสริญของข้าพระองค์
 ด้วยเถิด ข้าแต่แม่น้ำอารชิตยา แม่น้ำวิหิสคา และแม่น้ำ
 สุโซมา ขอพระองค์ทั้งหลายโปรดสดับคำอัญเชิญของข้าพระองค์
 ด้วยเถิด¹²

พระสรัสวดีผู้ทรงยศ ทรงเป็นมารดาแห่งสายน้ำ ทรงส่งเสียง
 กึกก้องกัมปนาท และเสด็จมาด้วยกันเป็นองค์ที่ 7 พระองค์ทรง
 เป็นสายน้ำทั้งคงคา ทรงไหลรินเป็นน่านมมากมายเหลือล้น ซึ่ง
 มนุษย์ใช้ดื่มได้¹³

¹¹ RV. III.23.4

ni tvā dadhe vara ā prthivyā iḷāyās pade sudinatve ahnām |
 dr̥ṣadvatyāṃ mānuṣa āpayāyāṃ sarasvatyāṃ revad agne didīhi |

¹² RV. X.75.5

imaṃ me gaṅge yamune sarasvati śutudri stomaṃ sacatā puruṣṇyā |
 asiknyā marudvṛdhe vitasteyārjikiye śṛṇuhy ā suṣomayā |

¹³ RV. VII.36.6

ā yat sākaṃ yaśaso vāvaśānāḥ sarasvati saptathī sindhumātā |
 yāḥ suṣvayanta suduhāḥ sudhārā abhi svēna payasē pīpyānāḥ |

บทสวดเหล่านี้จัดแม่น้ำสรัสวดีอยู่ในกลุ่มแม่น้ำใหญ่ 3 สาย 2 กลุ่ม และอยู่ใน
 กลุ่มแม่น้ำสายสำคัญ 7 สายอีก 1 กลุ่ม ดูจากแผนที่อินเดียโบราณจะเห็นว่าเส้นทางของ
 แม่น้ำสรัสวดี เริ่มต้นจากภูเขาคิมาลัยขมายบรรจบกับแม่น้ำสินธุทางทิศตะวันตกของแคว้นหรรมา-
 วรรคอันเป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์ของพวกอารยันโบราณ แคว้นหรรมาวรรคนี้มีแม่น้ำสรัสวดี
 กับแม่น้ำทฤษฏีทวดีเป็นเส้นกั้นหรรแดน บทสวดในคัมภีร์ฤคเวทจัดกลุ่มแม่น้ำใหญ่ 3 สาย
 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งคือ แม่น้ำสรัสวดี แม่น้ำสรยู และแม่น้ำสินธุ แม่น้ำทั้ง 3 สายนี้
 เป็นแม่น้ำสายใหญ่ที่สำคัญในสมัยนั้น และอีกกลุ่มหนึ่ง ได้แก่ แม่น้ำทฤษฏีทวดี แม่น้ำอาปยา
 และแม่น้ำสรัสวดี แม่น้ำทั้ง 3 สายนี้เป็นแม่น้ำที่อยู่ใกล้กัน และไหลไปบรรจบกับแม่น้ำสินธุ
 นอกจากนี้ แม่น้ำสรัสวดียังรวมกลุ่มกับแม่น้ำสายสำคัญที่เป็นกลุ่มแม่น้ำ 7 สาย คือ แม่น้ำคงคา
 แม่น้ำยมนา แม่น้ำสรัสวดี แม่น้ำสุทธรี แม่น้ำปุรุชณี แม่น้ำบรูควฤธา และแม่น้ำอศิกนี
 แม่น้ำทั้ง 7 สายนี้เป็นแม่น้ำที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ในสมัยพระเวท

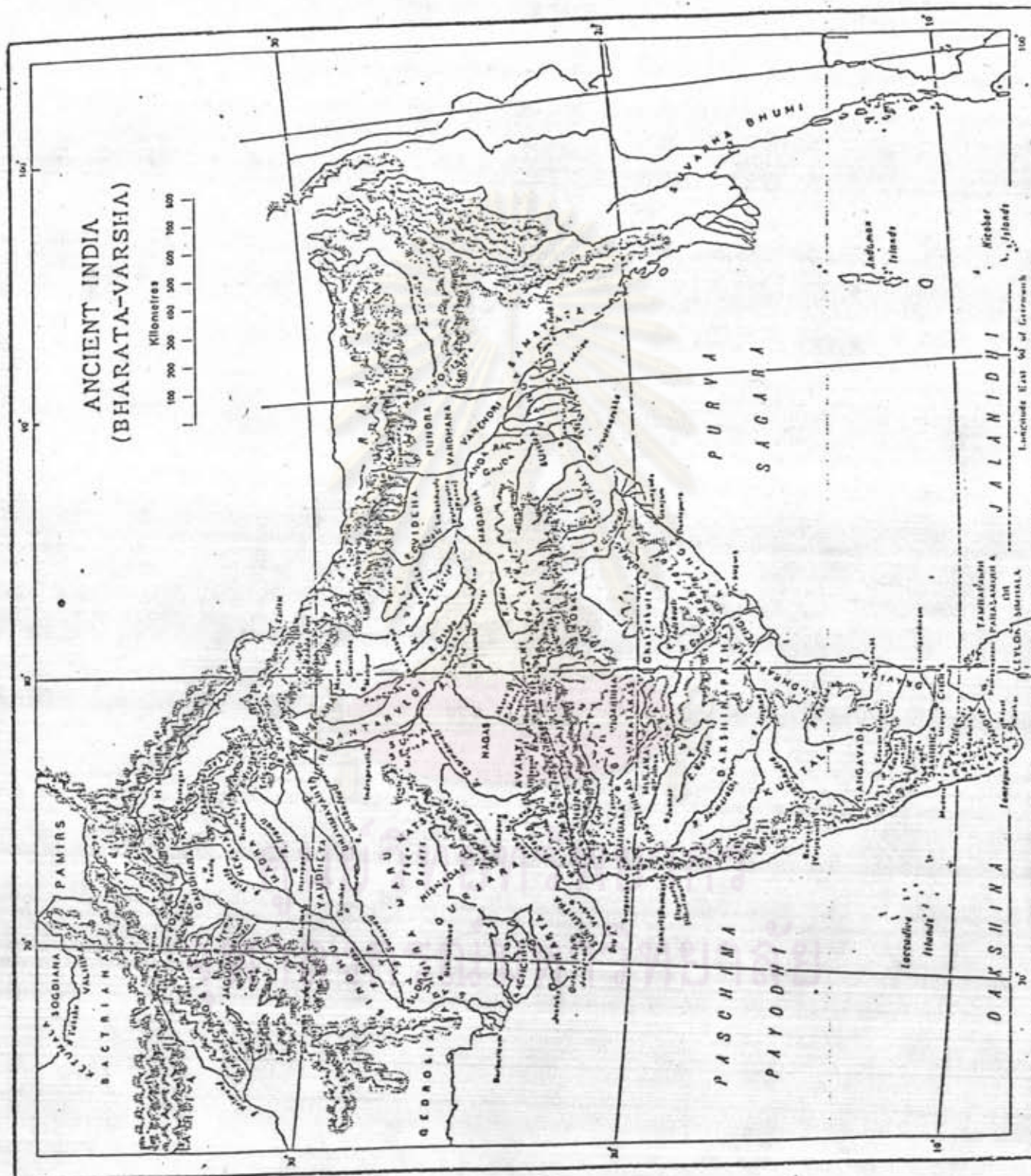
1.2 ข้อคิดเห็นของนักปราชญ์ทางการศรัทธาเกี่ยวกับแม่น้ำสรัสวดี

มีการโต้แย้งมากมายเกี่ยวกับแม่น้ำสรัสวดี เอ.เอ. แมกโดนเนล
 (A.A. Macdonell) ได้กล่าวว่าชื่อสรัสวดีนั้น เชื่อกันว่าเป็นชื่อเดียวกับชื่อแม่น้ำทรโควดี
 (Haraqaiti) ในคัมภีร์อเวสตา (Avesta) ของเปอร์เซีย และอาจจะเป็นแม่น้ำนี้
 ก็ได้ซึ่งได้รับการยกย่องเป็นครั้งแรกให้เป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ ตรงกับชื่อในภาษาสันสกฤตว่า
 สรัสวดี

ไรธ (Roth) กรัสมันน์ (Grassmann) ลูควิค (Ludwig)
 และซิมเมอร์ (Zimmer) ได้ให้ความเห็นว่าในสมัยฤคเวทคามหลักฐานที่มาตั้งเดิมนั้น
 สรัสวดี หมายถึงแม่น้ำสายใหญ่สายหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นแม่น้ำสินธุก็ได้ แต่บางครั้ง
 สรัสวดีก็ได้รับการกล่าวถึงว่าเป็นแม่น้ำสายเล็กในแคว้นมัจยประเทศ ซึ่งทั้งชื่อและลักษณะที่
 ศักดิ์สิทธิ์ได้เปลี่ยนแปลงไปในสมัยหลัง¹⁴

¹⁴ Macdonell, Vedic Mythology, p. 87.

แผนที่แสดง เส้นทางเดินของแม่น้ำสินธุในสมัยอินเดียบรพา*

* จากหนังสือ Advanced History of India (Majumdar Raychaudhuri and

) Kalikinkar Datta 1967: 48-49).

แมกซ์ มิลเลอร์ (Max Muller) เชื่อว่าแม่น้ำสรัสวดีเป็นแม่น้ำสายเล็ก ซึ่งไหลมาบรรจบกับแม่น้ำทฤชิวดีเป็นเส้นกั้นพรมแดนของแคว้นทรมาวรรค อันศักดิ์สิทธิ์และได้สูญหายไปในทะเลทราย แต่ในสมัยพระเวทข้อความในบทสวดระบุว่า ได้ไหลไปสู่ทะเล¹⁵

โอดค์แฮม (Oldham) ได้ทำการสำรวจท้องน้ำในสมัยโบราณ พบหลักฐานว่า แม่น้ำสรัสวดีเดิมเป็นสาขาหนึ่งของแม่น้ำสุตฤรี และต่อมาภายหลังแม่น้ำสุตฤรีได้ไหลแยกออกจากท้องน้ำเดิมไหลไปรวมกับแม่น้ำวิปาศ ส่วนแม่น้ำสรัสวดีก็ยังคงไหลต่อไปตามท้องน้ำของแม่น้ำสุตฤรี¹⁶

ในหนังสือ "Vedic Index of Names and Subjects" แมกโดเนล และ เอ.บี.คีธ (A.B. Keith) ได้ยกความเห็นของนักปราชญ์ทางภารตวิทยาที่กล่าวถึงแม่น้ำสรัสวดีไว้ดังนี้

ลาสเสน (Lassen) และมิลเลอร์ได้ยืนยันหลักฐานว่าแม่น้ำสรัสวดีในสมัยพระเวทกับแม่น้ำสรัสวดีสมัยหลังเป็นแม่น้ำสายเดียวกัน ในสมัยพระเวท แม่น้ำสรัสวดีเป็นแม่น้ำสายใหญ่เช่นเดียวกับแม่น้ำสุตฤเรช (Sutlej) และได้ไหลไปสู่ทะเลจริง แม่น้ำสรัสวดีเป็นเขตแดนสุดท้ายเป็นพรมแดนของแคว้นมัญจาป ซึ่งทำให้แคว้นมัญจาปแยกจากดินแดนอื่นทั้งหมดของอินเดีย ไม่มีหลักฐานที่แน่นอนว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงทั้งในด้านขนาดหรือทางเดินของแม่น้ำสรัสวดี¹⁷

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid., p. 87-88.

¹⁷ A.A. Macdonell and A.B. Keith, Vedic Index of names and Subjects (Delhi : Motilal Banarsidass, 1967), p. 435-436.

ฮิลเลอบรานท์ (Hillebrandt) ได้ยอมรับความเห็นเกี่ยวกับแม่น้ำสรัสวดีนี้ แต่เขาก็เห็นว่านอกจากจะเป็นแม่น้ำในเทพนิยายแล้ว ยังอาจเป็นแม่น้ำเดียวกับแม่น้ำไวครณี (Vaitarani) ในสมัยหลังด้วย และเป็นชื่อของแม่น้ำอาร์ฆันตาพ (Arghandab) ในอราโคเซีย (Arachosia) ด้วย ความเห็นนี้เกิดจากทฤษฎีของเขาที่ว่าในศตวรรษที่ 6 เป็นฉากของการกระทำในดินแดนอิหร่าน ซึ่งตรงกันข้ามกับศตวรรษที่ 7 ทฤษฎีนี้ไม่สามารถที่จะรับได้ ครั้งหนึ่งบรุนน์โฮเฟอร์ (Brunnhöfer) ได้ยอมรับทฤษฎีนี้ว่าอยู่ในดินแดนอิหร่าน แต่ต่อมาเขาก็ลงความเห็นว่าเป็นแม่น้ำออกซัส (Oxus) หาใช่สรัสวดีไม่¹⁸

เกี่ยวกับความคิดเห็นของนักปราชญ์ชาวตะวันตกเหล่านี้ ความคิดเห็นที่มีผู้เห็นพ้องมากที่สุด ได้แก่ความคิดของแมกซ์มิลเลอร์ ซึ่งกล่าวว่า แม่น้ำสรัสวดีในสมัยยุคเวทนั้น เป็นแม่น้ำสายใหญ่เช่นเดียวกับแม่น้ำสินธุ และไหลไปสู่ทะเลจริง และแม่น้ำสรัสวดีนี้ ต่อมาได้มีขนาดเล็กลงกว่าเดิมและอาจจะเปลี่ยนเส้นทางจนกระทั่งคองแห้งหายไปบนทะเลทรายคัวย ความคิดที่ว่าแม่น้ำสรัสวดีได้แก่แม่น้ำสินธุนั้นรับฟังไม่ขึ้น เพราะจะขัดกับข้อเท็จจริงทางภูมิศาสตร์หลายประการ สรุปว่า ความคิดของแมกซ์มิลเลอร์นี้พอจะปรับเข้าได้ทั้งตามคัมภีร์ฤคเวทและตามข้อมูลทางภูมิศาสตร์ในสมัยต่อมาด้วย

2. พระสรัสวดีในฐานะที่เป็นเทวีแห่งสายน้ำ

นอกจากจะได้รับการสวดสรรเสริญในฐานะที่เป็นแม่น้ำสายสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ที่สุดในสมัยพระเวทแล้ว สรัสวดียังได้รับการสวดสรรเสริญในฐานะที่เป็นเทวี

¹⁸ Ibid., p. 437.

แห่งสายน้ำด้วย หังบทสวดในคัมภีร์ฤคเวท คือไปนี้

ข้าแต่ฤษิวลีษฐ* ข้าพเจ้ายับบทเพลงอันยิ่งใหญ่ด้วยแต่เทวีแห่ง
มวลงน้ำน้า ขอท่านจงสรรเสริญพระสรวิสวคี สรวงสวารคี
และคืนปดพิศด้วยบทสวดที่ไพเราะและบทสคูคีทั้งหลาย¹⁹

แม่น้ำของเทวีพระองค์ใดไหลรีตรงไปไม่มีที่สิ้นสุด และส่อง
แสงระยิบระยับ เทวีพระองค์นั้นเสด็จไปอย่างรวดเร็ว และ
ทรงเปล่งเสียงกึกก้องกัมปนาท²⁰

เทวีผู้ทรงความศักดิ์สิทธิ์พระองค์นี้ทรงทำให้พวกเรากระจาย
อยู่เหนือศคฺรทั้งหลาย และเหนือสายน้ำอื่น ๆ ที่เป็นภคินีของ
พระองค์ เสมือนหนึ่งสุรยเทพทรงจำแนกวันทั้งหลาย ฉะนั้น²¹

¹⁹ RV. VII.96.1

bṛhad u gāyīṣe vaco 'suryā nadinām |
sarasvatīm in mahayā suvṛktibhi stomāir vasiṣṭha rodasī |

* วลีษฐ เป็นชื่อของฤษีที่มีชื่อเสียงที่สุดคนหนึ่งสมัยพระเวท ความประเพณีเชื่อกัน
ว่าเป็นผู้แต่งฤคเวทบทที่ 7 (Macdonell and Keith 1967 : 274).

²⁰ RV. VI.61.8

yasyā ananto ahruṭas tveṣaś carīṣṭur arṇavaḥ |
amaś carati roruvat |

²¹ RV. VI.61.9

sā no viśvā sti dviṣaḥ svaspr anyā ṛtāvarī |
atann aheva sūryaḥ |

3. พระสรสวดีในฐานะที่เป็น เทวี เสมอกับ เทเวทึงหลาย

บทสวดบางบทในมณฑลที่ 1, 2, 6, 7 และ 10 ของคัมภีร์ฤคเวท
ได้สวดสรรเสริญสรสวดีในฐานะที่เป็นเทวีผู้มีอำนาจ เสมอกับ เทเวทึงหลาย ดังนี้

สรสวดีพระองค์นี้ทรงประทานทิโวกาส* ผู้ทรงพลังแก่วระยัสวะ
ผู้บูชาพระองค์ตามทันตะสัญญาที่ได้ประทานไว้ บ้านคัสสรสวดี
เทวองค์ใดเสวยอาหารของคัมภีร์ระหณีทุกคนได้ ส่วนแบ่ง
ทึงหลายที่เทวองค์นั้นประทานให้ ย่อมเป็นสิ่งมีพลัง²²

ขอสรสวดี ผู้มีพลังด้วยพลัง ไปรคติหัทธักรเวคด้วยเกิด
ขอพระองค์ทรงพิทักษ์รักษาความคิดของพวกเราด้วยพลัง
ทึงมวล²³

²² RV. VI.61.1

iyam adadād rabhasam ṛṇacyutaṣṭ divodāsam vadhryaśvāya
dāśuṣe |

yā śasvantam ācakhād āvasam paṇiṣ tā te dātrāṇi taviṣā
sarasvati |

²³ RV. VI.61.4

pra ṇo devī sarasvatī vājebhir vājiniṅvatī |
dhīnām avitry avatu |

* ทิโวกาส เป็นบุตรของวระยัสวะ และเป็นวีรบุรุษของชาวอารยัน
ผู้ทำลายเมืองจำนวน 100 เมือง ของคัมภีร์ลงได้อย่างราบคาบ และได้ขับไล่พวก
ปณออกไปจากดินแดนริมฝั่งแม่น้ำสรสวดี (Deshmukh 1982 : 91)

ข้าแต่สรวิศวีเทวี ผู้ไค้ญเชิญพระองค์มาเพราะหวังเงินรางวัลในการแข่งขัน
ผู้นั้นก็แจกเช่นผู้เชิญพระอินทร์มาเพราะหวังชัยชนะในสงคราม²⁴

ข้าแต่สรวิศวีเทวีผู้ทรงหลังขอพระองค์โปรดกระตุ้มหลังทั้งหลายและโปรดปล่อย
สายน้ำให้ไหลไปคามลำราง เหมือนหนึ่งเทพผู้ขึ้นทรงประทานรางวัลด้วยเถิด²⁵

สรวิศวีพระองค์นี้ทรงเป็นเทวีผู้นำเกรงขาม ทรงมีเส้นทางโคจรสี่ทอง
ทรงประหารศัตรู และทรงปรารภอนาคตดีของพวกเรา²⁶

ในบรรดาเทวีอันเป็นที่รักทั้งหลาย สรวิศวีทรงเป็นเทวีที่พวกเรารักมากที่สุด
พระองค์ทรงมีพระภคินี 7 พระองค์ ทรงเป็นผู้ที่ทุกคนยินดีต้อนรับ และ
ทรงเป็นผู้ควรแก่การบูชาสรรเสริญ²⁷

²⁴ RV. VI.61.5

yas tvā devi sarasvaty upabrūte dhane hite |
indram na vṛtratūrye ||

²⁵ RV. VI.61.6

tvam devi sarasvaty avā vājeṣu vājini |
radā pūṣeva naḥ sanim |

²⁶ RV. VI.61.7

uta syā naḥ sarasvatī ghorā hiraṇyavartaniḥ |
vṛtraghni vaṣṭi suṣṭutim |

²⁷ RV. VI.61.10

uta naḥ priyā priyāsu saptasvasā sujuṣṭā |
sarasvatī stomyā bhūt |

สรัสวดีเทวีทรงปกป้องพวกเราให้พ้นภัยจากศัตรู พระองค์ทรงทำให้อาณาจักร
ทั้งมวล ท้องทุ่งอันกว้างใหญ่ไพศาล และฟากฟ้าเวหาทวาคึกคึกเปี่ยมบริบูรณ์²⁸

ข้าแต่สรัสวดีเทวี ขอพระองค์โปรดนำพวกเราไปสู่ความมั่งคั่งสมบูรณ์ โปรดอย่า
ทำให้พวกเราต้องขาดแคลนน้ำนม และโปรดอย่าทรงฆาตกรรมพวกเราเลย
ขอพระองค์โปรดห่อหุ้มเรายในมิดรภาพและเพื่อนบ้านของเรา โปรดอย่าทำให้
พวกเราต้องจากพระองค์ไปสู่คนไกลเลย²⁹

ขอสรัสวดีผู้เลอโฉม และเป็นที่รักของพวกเราโปรดสละคำอภัยเชิญในชัยพิธีนี้
พวกเราคุกเข่าลงนมัสการพระองค์ผู้เลอเลิศ ผู้เสด็จมาพร้อมทั้งทรัพย์สมบัติที่
จะประทานแก่มิตรสหายทั้งหลาย³⁰

ข้าแต่สรัสวดี พวกเราถวายเครื่องสังเวทเหล่านี้แก่พระองค์ด้วยความเคารพ
ขอพระองค์ทรงห่อหุ้มเรายในบทสวดสรรเสริญของพวกเราเถิด และโปรดให้
พวกเราได้อยู่ภายใต้การปกป้องคุ้มครองอันเป็นที่รักยิ่งของพระองค์ เหมือนหนึ่ง
ว่าเรามีต้นไม้เป็นที่กำบังฉะนั้น³¹

28

RV. VI.61.11

āpaprūṣī pārthivāny uru rajo antarikṣam |
sarasvatī nidas pātu |

29

RV. VI.61.14

sarasvaty abhi no neṣi vasyo māpa sphariḥ payasā mā
na ā dhak |
juṣasva naḥ sakhyā veśyā ce mā tvat kṣetrāny arañāni gaṇma |

30

RV. VII.95.4

uta syā naḥ sarasvatī juṣāṇopa śravat subhagā yajñe asmin |
mitajñubhir namasyāir iyānā rēyā yujā cid uttarā sakhibhyah |

31

RV. VII.95.5

imā juhvānā yuṣmad ā namobhiḥ prati stomaṃ sarasvatī juṣasva |
tva śarman priyatame dadhānā upa stheyāma śaraṇaṃ na vṛkṣam |

ข้าแต่สรัสวดีผู้ทรงศรี ผู้วิเศษผู้นี้เปิดประตูแห่งกรุงจักรวาลถวายแก่พระองค์
ข้าแต่พระองค์ผู้สว่างไสว ขอทรงพระเจริญเถิด และขอประทานพลังทั้งมวล
แก่ผู้สรรเสริญพระองค์ ขอพระองค์ทรงพิทักษ์พวกเราชั่วนิรันดร์ด้วย
พระพรทั้งหลายเถิด³²

ผู้ภักดีต่อทวยเทพสวดอัญเชิญสรัสวดีเทวีในขณะที่ยัญพิธีกำลังดำเนินอยู่ ผู้ที่
กระทำความคิดสวดอัญเชิญสรัสวดีเทวี และพระองค์ก็ประทานความมั่งคั่ง
แก่ผู้ตั้งใจรักภักดี³³

เทพบิดรทั้งหลายผู้เสด็จมาสู่ยัญพิธีทางขวามือครวญอัญเชิญสรัสวดีเทวี
ขอพระองค์โปรดประทานความมั่งคั่งแห่งทวีปอินเดีย และส่วนที่มีค่าหนึ่งพัน
แก่ผู้ถวายเครื่องสังเวยในขณะที่ยัญพิธีนี้เกิดขึ้น³⁴

³² RV. VII.95.6

ayam u te sarasvati vasiṣṭho dvārāv ṛtasya
subhage vy āvaḥ |

vardha śubhre stuvate rāsi vājān yūyaṃ pāta
svastibhiḥ sadā naḥ |

³³ RV. X.17.7

sarasvatīm devayanto havante sarasvatīm adhvare
tāyamāne |

sarasvatṃ sukṛto ahvayanta sarasvatī dāsuḥ
vāryaṃ dāt |

³⁴ RV. X.17.9

sarasvatīm yāṃ pitaro havante dakṣiṇā yajñam
abhinekṣamāṇāḥ |

sahasrārghamilo atra bhāgaṃ rāyas poṣa yajamāneṣu
dheṇi

ข้าแต่สรัสวดีเทวี พระณของพระองค์เปี่ยมทันด้วยกษีรธาราอันก่อให้เกิด
ความเบิกบานใจ (แก่ผู้ที่ฟังพระองค์) พระองค์ทรงบำรุงเลี้ยงสรรพสิ่ง
ที่มีค่าด้วยพระณนั้น ขอพระองค์โปรดนำพระณที่มั่งคั่งสมบูรณ์ ที่แจกจ่าย
ทรมย์สมบัติและไถ่ของขวิญอันมีค่าดังกล่าวมาวางไว้ที่นี่ เพื่อเราจะได้
อุทิศด้วยเถิด³⁵

พระสรัสวดีผู้ทรงศรี โปรดกระทำความมีสิริมงคลเกิด พระองค์ทรงมี
พระทัยกว้างขวาง ทรงมีฝูงม้าอาชาไนยมากมาย และทรงเป็นผู้หยั่งรู้
พวกเราสตุคิพระองค์เช่นเดียวกับฤๅษีชมัทคินิ* และสรรเสริญพระองค์
เช่นเดียวกับฤๅษีวสิษฐ³⁶

ขอพระสรัสวดีผู้สว่าง เรืองรอง ผู้มั่งคั่งด้วยพลัง ผู้ได้รับการถวาย
ความจงรักภักดีเป็นอย่างยิ่ง จงมีพระทัยปรารภนายฤๅษีของเรา
ด้วยความเต็มพระทัย³⁷

³⁵
RV. I. 164. 49

yaste stanah śasayo yo mayobhūr yena viśvā puṣyasi vāryāṇi |
yo ratnadhā vasuvidyaḥ sudetraḥ sarasvatī tamiha dhātave kaḥ ||

³⁶
RV. VII. 96. 3

bhadram id bhadrā kṛṇavat sarasvaty akavārā cetati vājinivatī |
gṛṇānī jamadāgnivat stuvānā ca vasiṣṭhavat ||

* ชมัทคินิ เป็นชื่อของฤๅษีที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งในจำนวนสิบฤๅษี (Macdonell and Keith

1967 : 276)

³⁷
RV. I. 3. 10

pāvakā naḥ sarasvatī vājebhir vājinivatī |
yajñāḥ vau dhiyāvasuḥ ||

ข้าขอถวายบังคมแด่สรัสวดีเทวี ผู้ยังให้เกิดความมิตินดี และคลอบคลุม
ความจงรักภักดี (ในบรรดาผู้มีศรัทธาในพระองค์)³⁸

ข้าแต่พระสรัสวดี ผู้ทรงเป็นพระมารดาอันเป็นที่รักที่สุด ทรงเป็นแม่น้ำ
ที่ประเสริฐที่สุด และทรงเป็นเทวีที่ล้ำเลิศที่สุด พวกเราเป็นเสมือน-
หนึ่งผู้ปราศจากชื่อเสียง ข้าแต่พระมารดา, ขอพระองค์ได้โปรดสร้าง
ชื่อเสียงให้กับพวกเราด้วยเถิด³⁹

ข้าแต่พระสรัสวดี ชีวิตอันยืนยาวทั้งหลายที่ขงวงล้อมถึงถึงพระองค์ผู้เทวี
ข้าแต่พระเทวี ขอพระองค์โปรดหอพระทัยตระกูลสุนโทตระ * เกิด และ
โปรดประทานลูกหลานแก่พวกเราด้วย⁴⁰

³⁸
RV.1.3.11

codayitrī sunṛtānāṃ cetantī sumatīnām |
yajñāṃ dadhe sarasvatī |

³⁹
RV.11.41.16

ambitame nadītame devitame sarasvatī |
aprasāstā iva smasi prasastim amba nas kṛdhi |

⁴⁰
RV.11.41.17

tve viśvā sarasvatī śritāyūṣi devyāṃ |
śunahotrṣu matsva prajāṃ devi didiḍḍhi nab |

*สุนโทตระ เป็นตระกูลหนึ่งของฤๅษีในสมัยพระเวท (Macdonell and

Keith 1967 : 386)

ข้าแต่ศรีสวดี เทวีผู้มั่งคั่งด้วยพลัง ขอพระองค์โปรดพองพระทัย
 บทสวดเหล่านี้เถิด ข้าแต่พระองค์ผู้ศักดิ์สิทธิ์ อัครอมครวของ
 ฤๅษีคฤคสมัท* ผู้เป็นที่รักของทวยเทพถวายบทสวดเหล่านี้เป็น
 เครื่องบูชาดวงสรวย⁴¹

ขอศรีสวดี ผู้เป็นชายาของวีรบุรุษ อิตาของสายฟ้า ผู้ดำรงความมี
 ชีวิตชีวอย่างน่าอัศจรรย์ โปรดประทานความคิดแก่เราด้วย
 และขอพระองค์รวมทั้งเทวีทั้งหลายได้โปรดประทานที่พำนักอัน
 มั่นคง และความสุขอันยั่งยืนแก่ผู้สวดบูชาพระองค์ด้วยเถิด⁴²

สถานะของศรีสวดีในบทสวดเหล่านี้ได้เปลี่ยนไปจากสถานะเดิมที่ทรงเป็นเทวีแห่ง
 สายน้ำมาเป็นเทวีผู้มีอำนาจสามารถคลืบคลานสิ่งต่าง ๆ ความที่ผู้สวดประสงค์ กล่าวคือ
 ทรงสามารถประทานบุตรแก่ผู้เท่งกล้า ทรงพิทักษ์รักษาปกป้องคุ้มครองทั้งทางกายและทาง
 ความคิด ทรงประหารศัตรู ทรงประทานความอุดมสมบูรณ์ ความสุข ความปลอดภัย
 ทรัพย์สินสมบัติ ที่พำนัก ความมั่งคั่ง และเกียรติยศชื่อเสียง ทรงเป็นเทวีผู้ยิ่งใหญ่ ทรงมี
 พระรูปโฉมงดงามเป็นเลิศ มีพระทัยกว้าง และทรงยิ่งความบิถิยิตี และความจงรักภักดี
 ให้เกิดแก่ผู้ที่มีศรัทธาในพระองค์ บทสวดมันคระที่ 16 สุกคเที่ 41 ในมณฑลที่ 2
 พรรณณาว่า ศรีสวดีทรงเป็นมารดาที่เป็นที่รักที่สุด ทรงเป็นแม่ที่ประเสริฐที่สุด และทรง
 เป็นเทวีที่ล้ำเลิศที่สุด ซึ่งแสดงให้เห็นวิวัฒนาการทางความคิดจากความเป็นแม่ นำมาเป็นเทวี

* คฤคสมัท เป็นชื่อของฤๅษีซึ่งเชื่อกันว่าเป็นผู้แต่งบทสวดบางบทฤๅษีเวท มณฑลที่ 2
 (Macdonell and Keith 1967 : 228)

⁴¹ RV. II. 41. 18

imā brahma sarasvatī juṣasva vājīnīvati |
 yā te manma gr̥tsemadā ṛtāvāri priyā deveṣu juhvati |

⁴² RV. VI. 49. 7

pāvīravī kanyā citrāyuh sarasvatī vīrepatnī dhiyam dhāt |
 gnābhir acchidraṃ śaraṇaṃ sajoṣā durādharṣam gr̥tate
 śarma yaṃsat |

และบทสวดมนต์ครั้งที่ 7 สุกคະที่ 49 ในบทที่ 6 บอกถึงกำเนิดของสร้อยตรีที่ว่า เป็นธิดาของสายฟ้า ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ของธรรมชาติก่อนที่ฝนจะตก แล้วกลายเป็น สายน้ำที่หล่อจากสวรรค์ลงมาสู่โลกมนุษย์ กำเนิดของสร้อยตรีในบทนี้จึงมีความเกี่ยวเนื่องกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติในความเป็นแม่น้ำอย่างแท้จริง

4. พระสร้อยตรีในฐานะที่เป็นเทวองค์หนึ่งในกลุ่มเทวีสามองค์

พระสร้อยตรีนอกจากจะได้รับการสวดสรรเสริญในฐานะที่เป็นเทวองค์หนึ่งแล้ว ยังได้รับการสวดสรรเสริญร่วมกับเทวีอีก 2 องค์ คือ พระภารดี และ พระอิทา รวมเป็นกลุ่มเทวี 3 องค์ ดังในบทสวดต่อไปนี้

ขอพระเทวีทั้งสามพระองค์ผู้ทรงไฉน คือ พระภารดี พระสร้อยตรี และพระอิทา ผู้ยิ่งใหญ่ โปรดเสด็จมาสู่ที่ค้ำน้ำใสของเรานี้ ด้วยเถิด⁴³

ขอพระภารดีและพระภคินีคือพระอิทาพร้อมด้วยพระอัคนีทวยเทพทั้งหลาย มนุษย์ทั้งหลาย และพระสร้อยตรี พร้อมด้วยสายน้ำทั้งหลายที่เป็นสาขา จงเสด็จมาสู่แท่นที่ปลุกด้วยหญ้าศักดิ์สิทธิ์ ขอพระเทวีทั้งสามพระองค์โปรดประทับนั่งบนแท่นนี้เถิด⁴⁴

⁴³ RV. IX.5.8

bhāratī pavamānasya sarasvatī|ā mahī |

imaṃ no yajñam ā gaman tisro devīḥ supēśasah |

⁴⁴ RV. III.4.8

ā bhāratī bhāratībhiḥ sajoṣā i|ā devāir manuṣyebhir agniḥ |

sarasvatī sārasvatebhir arvāk tisro devir bahir eda sadantu ḥ

ขอพระภารดีจงเสด็จมาสู่ยัญพิธีของเราอย่างรวดเร็ว ขอพระอิทา
ผู้มีความคิดเที่ยงมณุษย์ จงเสด็จมา ณ ที่นี้ ขอพระสรัสวดี และเทวี
อีกสองพระองค์ ซึ่งรวมกันเป็นเทวีแห่งสายน้ำที่ยิ่งใหญ่สามพระองค์
ไปรศเสด็จประทับบนแท่นพิธีที่นุ้สมายนี้เถิด⁴⁵

พระสรัสวดีทรงเป็นผู้ประสาธน์ความคิดของเรา พระอิทาทรงเป็น
เทวีของเรา และพระภารดีทรงเป็นผู้ล้าเลิศกว่าสรรพสิ่ง เมื่อ
พระเทวีทั้งสามประทับนั่งแล้ว ขอได้ไปรศพิทักษ์แท่นที่ปูลาดด้วย
หญ้าศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่ตั้งที่ไม่เสื่อมสลายนี้ของเราด้วยพระราชา-
อำนาจของพระองค์ด้วยเถิด⁴⁶

การที่พระสรัสวดีได้รับการสวดสรรเสริญร่วมกับพระภารดี และพระอิทา
รวมเป็นกลุ่มเทวีสามองค์นั้น อาจจะสันนิษฐานได้ว่า พระภารดีและพระอิทา คงจะ
เป็นแม่น้ำที่มีความสำคัญในสมัยพระเวทเท่าเทียมกับแม่น้ำสรัสวดี ในกรณีนี้ แมกโคเนล
มีความเห็นว่า ชนเผ่ากรดที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บนฝั่งของแม่น้ำสรัสวดี มีที่บูชาวงสรวงพระอัคนี
ที่ริมฝั่งของแม่น้ำนี้ พระภารดีคงจะเป็นบุคลาธิษฐาน คือเป็นผู้ถวายเครื่องสังเวยของ
ชนเผ่ากรด ด้วยเหตุนี้พระภารดีจึงมีความสัมพันธ์และอยู่เคียงข้างสรัสวดี สำหรับอิทา นั้น
แมกโคเนล มิได้กล่าวถึงแต่ประการใด⁴⁷

45

RV.X.110.8

ā no yajñam bhāratī tūyam etv iḷā manuṣvad iha cetayanti |
tisro devir bahir edam syonaṃ sarasvatī svapasah sadantu |

46

RV.II.3.8

sarasvatī sādheyanti dhiyaṃ na iḷā devi bhāratī viśvatūrtiḥ |
tisro deviḥ svadhayā bahir edam acchidraṃ pāntu śaraṇāṃ niṣadya |

47

Macdonell, Vedic Mythology, p. 87.

5. พระสรัสวดีในฐานะเทวองค์หนึ่งในกลุ่มทวยเทพผู้ยิ่งใหญ่

นอกจากได้รับการสวดสรรเสริญร่วมกับพระภราดรและพระอิลาแล้ว พระสรัสวดีเทวี ยังได้รับการสวดสรรเสริญร่วมกับทวยเทพอื่น ๆ อีก ดังปรากฏใน บทสวดมนต์ที่ 1, 7, 9 และ 10 ดังนี้

เราสวดอัญเชิญทวยเทพเหล่านี้ตามคำสอนแต่ครั้งโบราณกาล
ทวยเทพเหล่านี้ได้แก่ พระภคะ พระมิตร พระอหิติ
พระหักษะผู้เจดีย์วงลาด พระอรรยมัน พระวรุณ พระโลม
และพระอัศวินทั้งสอง ขอพระสรัสวดีผู้ทรงศรีไปรดประทาน
ความสุขแก่เราด้วยเถิด⁴⁸

ขอทวยเทพผู้อารยของขัณฑ์คือ พระปุณั พระอัคนิ พระมิตร
พระวรุณ พระฤทธิสมบัติ พระมรุค พระวาญ พระศวิษฏ
พระสวิตฤ และพระสรัสวดี ผู้อ่อนโยนโปรดเสด็จมาหาพวกเรา
ด้วยเถิด⁴⁹

⁴⁸
RV. I. 89.3

tān pūrvayā nividā hūmahe vayan bhagam mitram aditiṃ
dakṣam asridham |

aryamaṇam varuṇam somam aśvinā sarasvatī naḥ subhagā mayas
karat |

⁴⁹
RV. IX. 81.4

ā naḥ pūṣā pavamānaḥ surātayo mitro gacchantu varuṇaḥ
sajoṣasaḥ |

brhaspatir maruto vāyur aśvinā tvaṣṭā savitā suyamā
sarasvatī |

ขอพระองค์โปรดบันดาลให้พระอรรมัน พระฤๅษี พระอินทร์
พระวาตะ พระวิษณุ พระสรๅสวดี และพระสวิตฤ ผู้แข็งแรง
ประทานรางวัลแก่เราด้วยเถิด⁵⁰

ขอทวยเทพและวิศวเทพโปรดประทานความสุขแก่เรา ขอพระสรๅสวดี
โปรดประทานความสุขแก่เราด้วยทสวดทั้งหลาย ขอผู้ที่เรารู้จัก
โปรดประทานความสุขแก่เรา ขอผู้ที่แสวงหาความบันเทิงสุข
โปรดประทานความสุขแก่เรา ขอผู้ที่อยู่ในสวรรค์ ในพื้นปฐพี
และอยู่ในสายน้ำ จงโปรดประทานความสุขแก่เรา⁵¹

บทสวดเหล่านี้สวดสรรเสริญพระสรๅสวดีร่วมกับกลุ่มเทพอาทิตย์ 6 องค์ คือ
พระวายุ พระมิตร พระอรรมัน พระภคคะ พระทัณณะ และพระอินทร์ และสวด
สรรเสริญร่วมกับกลุ่มเทพแห่งแสงสว่างนอกเหนือจากกลุ่มเทพอาทิตย์ 6 องค์ คือ
พระวิษณุ พระอัศวิน พระสวิตฤ พระปุณั พระคัมภีร์ และพระอัคนิ นอกจากนี้
ยังสวดสรรเสริญร่วมกับทวยเทพผู้ยิ่งใหญ่อื่น ๆ อีก 6 องค์ คือ พระฤๅษี พระมรุค
พระวายุ พระวาตะ พระอหิติ และพระไสม

การที่สรๅสวดีได้รับการสวดสรรเสริญร่วมกับกลุ่มเทพอาทิตย์ กลุ่มเทพแห่ง
แสงสว่าง และกลุ่มทวยเทพผู้ใหญ่นั้น แสดงให้เห็นว่าในสมัยพระเวทสรๅสวดีเทวี
เป็นเทวีที่มีความสำคัญและมีสถานะสูงส่งเท่าเทียมกับทวยเทพผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลาย

⁵⁰ RV.X.141.5

aryamaṇaṃ bṛhaspatim indraṃ dānāya codaya |
vātaṃ viṣṇuṃ sarasvatīṃ savitāraṃ ca vājinam |

⁵¹ RV.VII.35.11

śaṃ no devā viśvadevā bhavantu śaṃ sarasvatī saha dhībhir astu |
śam abhiśacaḥ śamu rātiśācaḥ śaṃ no divyāḥ pārthivāḥ śaṃ no
apyāḥ |

คัมภีร์อถรรพเวท

คัมภีร์อถรรพเวทซึ่งเป็นคัมภีร์พระเวทที่เกิดขึ้นในสมัยหลังสุดในกลุ่มสัทคา
และเป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยเวทมนตร์คาถาอาคมนั้น ก็มีบทสวดสรรเสริญพระสรัสวดีใน
ฐานะที่เป็นเทวีและข้อความในบทสวดก็คล้ายคลึงกับในคัมภีร์ฤคเวทดังนี้

ผู้ที่บูชาเทพเจ้าจะสวดสรรเสริญสรัสวดีเทวีในพิธีคั้นน้ำโสม เพื่อว่า
น้ำโสมจะได้ไหลรินออกมาเป็นสายเช่นเดียวกับสายน้ำสรัสวดี ผู้ที่
ทำความดีจะสวดสรรเสริญสรัสวดีเทวี สรัสวดีเทวีทรงประทาน
ทรัพย์สินแก่ผู้จงรักภักดี⁵²

เทพบิดรทั้งหลายเสด็จมาสู่ยัญพิธีทางทิศใต้ และสวดอัญเชิญสรัสวดีเทวี
เมื่อประทับนั่งในยัญพิธีแล้ว ขอพระองค์ทั้งหลายโปรดทอพระภัยเกิด
และขอสรัสวดีเทวีได้โปรดประทานผลกำไรและความไร้โรคภัยแก่
ข้าพเจ้าด้วยเถิด⁵³

ข้าแต่สรัสวดีเทวี พระองค์เสด็จมาพร้อมด้วยบทสวดสรรเสริญ ทรงทอพระภัย
เทพบิดรทั้งหลายผู้มีพลังโดยธรรมชาติ พระองค์ทรงประทานอาหาร ความมั่งคั่ง
และส่วนแบ่งที่ทรัพย์สมบัติจำนวนมหาศาลแก่ผู้บูชาดวงสว่าง ณ ที่นี้⁵⁴

52

AV.XIII.4.45

sarasvatīḥ devayanto havante sarasvatīm adhvare tāyamāne |

sarasvatīḥ sukṛto havante sarasvatī dāsuṣe vāryaḥ dāt |

53

AV.XIII.4.46

sarasvatīḥ pitaro havante dakṣiṇā yajñam abhinakṣamānāḥ |

āsadyāsmīn barhiṣi mādayadhvamanamivā eṣa ā dhey asme |

54

AV.XVII.4.47

sarasvati yā sarathaḥ yayāthoktbāiḥ svadhābhir devi

pitṛbhir madanti |

sahasrārgḥam iḍo atra bhāgaḥ rāyaspoṣaḥ yajamānāya dhehi |

นอกจากสรัสวดีจะได้รับการสวดสรรเสริญในฐานะที่เป็นเทวองค์หนึ่งแล้ว
คัมภีร์ฤทธเวทยังสวดสรรเสริญสรัสวดีร่วมกับเทวอีก 2 องค์ คือ ภาวดี และอิทา
รวมเป็นกลุ่มเทว 3 องค์ เช่นเดียวกับในคัมภีร์ฤทธเวท ดังนี้

ขอภาวดีเทว อิทาเทว และสรัสวดี ผู้เอื้ออาหารคัมภุชโยไปรดเสด็จ
มาสู่ยัตุหิธีของเราในโลกนี้อย่างรวดเร็วด้วยเถิด ท่ามกลางหมู่ชน
ที่นั่งอยู่ในยัตุหิธีนี้ พระเทวทั้ง 3 พระองค์ผู้เชี่ยวชาญเสด็จประทับนั่ง
บนอาสนะที่อ่อนนุ่ม⁵⁵

สรัสวดีเทวและวาคเทว จากคัมภีร์ฤทธเวท(ลิตีคา)

ตามที่ได้อธิบายลักษณะและฐานะของสรัสวดี เทวมาแล้วในตอนต้นจะเห็นได้ว่า
ข้อมูลที่สำคัญที่สุดและเก่าแก่ที่สุดคือคัมภีร์ฤทธเวทได้ให้หลักฐานเกี่ยวกับสรัสวดีในฐานะที่
เป็น เทวแห่งแม่น้ำเท่านั้นและมิได้มีการ เปรียบ เทียบว่าพระสรัสวดีเทว เป็นเทพที่เป็น
องค์เดียวกับ เทพองค์ใดองค์หนึ่งนอกเหนือจากนี้ และความคิดเรื่องการอ้างถึงเทพ
องค์อื่นว่าเป็นองค์เดียวกับสรัสวดีเทวก็ไม่มีปรากฏในคัมภีร์ลิตีคาเลย แต่ความคิด
เรื่องนี้มาปรากฏเป็นครั้งแรกในคัมภีร์ศคปถพราหมณะซึ่งเป็นวรรณคดีพระเวทสมัย
พราหมณะ คือสมัยหลังลิตีคาลงมาหลายร้อยปี ในสมัยลิตีคาก้าวถึงเทวองค์หนึ่งคือ
วาคเทว(วาจ) ว่าเป็นเทวแห่งถ้อยคำ คือเป็นเทวที่สำคัญมากองค์หนึ่ง ปรากฏ
หลักฐานเกี่ยวกับวาคเทวในฤทธเวท 10 : 71.1 - 71.9 ; ฤทธเวท 8 : 89.10 -
89.11 และ ฤทธเวท 10 : 125.1 - 125.8 หลักฐานดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นลักษณะ

⁵⁵
AV.V.12.8

ā no yajñam bhāretī tūyam etv iḍā manuṣvad iha
cetayantī |

tisro devīr bahir edam syonaṃ sarasvatīḥ svapanāḥ
sudentām |

ของวาคเทวีหลายแง่หลายมุม ซึ่งว่าโดยสรุปแล้วมีความสัมพันธ์บางประการกับ
สรัสวดีเทวี ทำให้วรรณคดีสมัยต่อมาคือวรรณคดีหรามณะนำเอามารวมเข้าเป็น
องค์เดียวกัน

คัมภีร์ฤคเวท กล่าวถึงวาคเทวีไว้ดังนี้

ข้าแต่พระฤคัสติในยามที่มนุษย์ตั้งชื่อให้เด็กนั้น เขาได้
เปล่งเสียง (วาจ) ออกมาเป็นคำแรกก่อนคำอื่น สิ่งใดที่
ดีเลิศและไพบลทินสำหรับเขาทั้งหลาย พวกเขาจะซ่อนเร้น
สิ่งนั้นไว้ และจะเปิดเผยออกมาให้เป็นที่ประจักษ์โดยผ่านทาง
ความรัก⁵⁶

⁵⁶ RV.X.71.1

brhaspate prathamam vāco agram yat prāirata nāmadheyam
dadhānāḥ |

yad eṣām śreṣṭham yad aripram āsīt preṇā tad eṣām
nihitam guhāvih |

เหล่านักปราชญ์สร้างสรรคดี้อยคำด้วยใจ เสมือนหนึ่ง
คนร้อนแกลบออกจากข้าวเปลือกด้วยแรง มีครสหายวี
ซึ่งถึง (ศุภคำแห่ง) มีครภาพ ค้วยเหตุนี้เครื่องหมายอัน
เป็นฉวิรมงคลจึงประทับอยู่ในถ้อยคำของเขา⁵⁷

เหล่านักปราชญ์ติดตามรอยบาทของวาจด้วยยัญพิธี และ
ได้พบพระเทวีประทับอยู่กับหมู่ฤษี พวกเขาได้นำพระเทวี
กลับมาและจัดแจงสถานที่หลายแห่งให้พระองค์ประทับอยู่
พราหมณ์ผู้สวด 7 คน ก็ได้แซ่ซ้องสรรเสริญพระองค์⁵⁸

บางคนแม้มองดูวาจอยู่ แต่ก็ไม่เคยเห็น บางคนแม้ฟังเสียง
วาจอยู่ แต่ก็ไม่เคยได้ยิน วาจได้เผยโฉมให้คนบางคนเห็น
เสมือนหนึ่งภรรยาสาวสวยผู้มีความปรารถนาอยู่ได้เผยโฉมให้
สามีเห็นฉะนั้น⁵⁹

⁵⁷ RV.X.71.2

saktum iva tita-unā punanto yatra dhīrā manasā
vācam akrata |

atrā sakhāyaḥ sakhyāni jānate bhadrāiṣaṃ lakṣmīr
nihitādhi vāci |

⁵⁸ RV.X.71.3

yajñena vācaḥ padaviyam āyan tām anv avindann
ṛṣiṣu praviṣṭām |

tām ābhṛtya vy adaduḥ purutrā tām ṣapta rebhā
abhi sam navante ||

⁵⁹ RV.X.71.4

uta tvaḥ paśyan na dadarśa vācam uta tvaḥ śṛṇvan na
śṛṇoty enām |

uto tvasmāi tanvaṃ vi sasre jāyeva patya usatī svāsāḥ ||

โบราณจารย์ท่านกล่าวถึงคนบางคนว่า เป็นคนที่ไม่มี
สัมพันธภาพอันดีต่อมิตรสหาย ท่านจะไม่สนับสนุนให้คน
เช่นนี้ลงนามแข่งขัน เพราะว่าเขาคำรงชีวิตอยู่ด้วย
ภาพลวงตาอันว่างเปล่า เขาได้ยินเสียงวาจ แต่
เสียงนั้นมิได้เกิดคอกอกผลแต่ประการใด (แก่เขา) ⁶⁰

ผู้ใดทอดทิ้งมิตรสหายที่สนิทสนมคุ้นเคย ผู้นั้นจะไม่มี
ส่วนในวาจ แม้ว่าเขาจะได้ยินเสียงวาจ แต่การได้ยิน
ของเขาก็เปล่าประโยชน์ เขาจึงไม่รู้จักหนทางแห่งการ
กระทำความดี ⁶¹

มิตรสหายทั้งหลายที่มีตาและมิหู เป็นผู้ไม่มีใครเสมอ
เหมือนในความฉับไวของความคิด มิตรสหายบางคนเปรียบ
เสมือนหนึ่งน้ำที่ขึ้นสูงถึงปากหรือถึงบ่า และบางคนก็เปรียบ
เสมือนบ่อน้ำที่เหมาะสมแก่การสรง ⁶²

⁶⁰
RV. X. 71. 5

uta tvaṇ sakhya sthirapītam āhur nāinaṇ hinvanty api vājineṣu |
adhenvā carati māyayāiṣa vācaṇ suśruvāṇ aphalām apuṣpām |

⁶¹
RV. X. 71. 6

yas tityāja sacividam sakhāyaṇ na tasya vācy api bhāgo asti |
yad iṇ śṛṇoty alakaṇ śṛṇoti na hi praveda sūkṛtasya panthām |

⁶²
RV. X. 71. 7

akṣaṇvantaḥ karṇavantaḥ sakhāyo manojaveṣv asamā bābhūvuḥ |
ēdaghnāsa upakakṣāsa u tve hradā iva snātvā u tve dadṛṣre |

คนเหล่าใดไม่ก้าวไปข้างหน้าและไม่ก้าวไปไกล คนเหล่านั้น
มิใช่พรหมณ์ มิใช่ผู้ทำพิธีคั้นน้ำโสม แต่เป็นผู้เข้าเฝ้าจางอย่าง
ผิด ๆ เสมือนหนึ่งช่างทอผ้าผู้อ่อนหัดกรอด้วยผืนวิธี⁶³

ในขณะที่กำลังครีถึงสิ่งที่ไม่สามารถจะเข้าใจได้ วาจราธิบดี
แห่งทวยเทพผู้มีสุรเสียงอันไพเราะจะประทับนั่ง ทรงรศพรหลัง
และน่านมไปยังทิศทั้ง 4 เราไม่ทราบว่ามีส่วนที่พิเศษของพระองค์
ไปอยู่ ณ ที่ใด⁶⁴

ทวยเทพเป็นผู้ให้กำเนิดวาคเทวี ปศุสัตว์นามาชนิดเรียกหา
พระองค์ ขอวาจผู้มีสุรเสียงอันไพเราะ ผู้ได้รับการสรรเสริญ
อย่างดียิ่ง ผู้เปรียบประหนึ่งแม่โค ผู้ริคนมบริสุทธ์มีหลังให้แก่เรา
จงเสด็จมาหาพวกเราเถิด⁶⁵

⁶³
RV.X.71.9

ime ye nārvān na paraś caranti na brāhmaṇāso na sutekarāsa |
ta ete vācam abhipadya pāpayā sirīs tantraṃ tanvate
aprajajñīyāḥ |

⁶⁴
RV.VIII.89.10

yad vāg vadanty avicetanāni rāṣṭrī devānāṃ niśasāda mandrā |
catasra ūrjaṃ duduhe payāñsi kva svid asyāḥ paramaṃ jagāma ||

⁶⁵
RV.VIII.89.11

devīṃ vācam ajanayanta devās tāṃ viśvarūpā paśavo vadanti |
sa no mandrāiṣam ūrjaṃ duhānā dhenur vāg asmān
upasuṣṭurī etu ||

บทสวดในคัมภีร์ฤคเวทสุกคะนี้ แสดงให้เห็นภาพของวาคเทวีในทาง
นามธรรมว่า เป็นเสียง ถ้อยคำ และบ่อเกิดแห่งพลัง ในทางด้านรูปธรรมนั้น
วาคเทวี เป็นราชินีแห่งทวยเทพและมีกำเนิดมาจากทวยเทพ

บทสวดที่พรรณนาลักษณะของวาคเทวีอย่างแจ่มแจ้งนั้น ปรากฏในคัมภีร์ฤคเวท
มณฑลที่ 10 สุกคะที่ 125 ดังนี้

ข้าทอ้งเที่ยวไปกับกลุ่มเทพฤทระ กลุ่มเทพวสุ
กลุ่มเทพอาทิตย์ และกลุ่มวิศวะเทพ ข้าคำจุนไว้ซึ่ง
เทพที่เป็นคู่ คือ พระมิตรราวฤษ พระอินทราครณี
และพระอัศวิน⁶⁶

ข้าคำจุนพระโสม ผู้ได้รับการบีบและคั้น ข้าคำจุน
พระศวิษคฤ พระปุณิน และพระภคคะ ข้าให้ทรัพย์สมบัติ
แก่ผู้ถวายเครื่องสังเวย. ผู้กระตือรือล้น ผู้บูชาดวงสรวย
และผู้คั้นน้ำโสม⁶⁷

⁶⁶ RV.X.125.1

aṣṇaṃ rudrebhir vasubhīś carāmy aham ādityāir uta
viśvadevāiḥ |

aṣṇaṃ mitrāvaruṇobhā bibharmy aham indrāgnī aham
aśvinobhā |

⁶⁷ RV.X.125.2

aṣṇaṃ somam āhanasaṃ bibharmy aṣṇaṃ tvaṣṭṛāram uta pūṣaṇam
bhagam |

aṣṇaṃ dadhāmi draviṇaṃ haviṣmate. suprāvye yajamānāya
sunvate |

ข้าเป็นวาอินี เป็นผู้รวบรวมทรัพย์เงิน เป็นผู้ที่ขังวี
และเป็นเครื่องค์แรกของทวยเทพ ผู้มีค่าควรแก่การ
บวงสรวงบูชา ด้วยเหตุนี้ทวยเทพจึงจัดแจงสิ่งนามา
ประการให้ข้า และถวายตำแหน่งมากมายให้แก่ข้า
ด้วย⁶⁸

มนุษย์กินอาหาร มองเห็น ทวยใจ และได้ยินคำพูด
ก็เพราะข้า พวกเขารู้จักข้าแล้ว แต่ก็เป็นผู้ไม่รู้จัก
พวกเจ้าทั้งหลายจงฟัง ข้าจะบอกพวกเจ้าถึงสิ่งที่ควร
เชื่อ⁶⁹

ข้าเอง เป็นผู้กล่าวคำนี้ว่า เหล่าเทวดาและมนุษย์เป็น
สิ่งที่โปรดปรานของข้า ข้าโปรดปรานผู้ใด ข้าก็จะทำ
ให้ผู้นั้นเป็นผู้ยิ่งใหญ่ เป็นพราหมณ์ เป็นฤๅษี เป็นนักปราชญ์⁷⁰

⁶⁸ RV. X. 125.3

śhaṃ rāṣṭrī saṅgamanī vasūnāṃ cikituṣī prathamā yajñiyānām |
tāṃ mā devā vyadadhūḥ pūrutrā bhūristhātrāṃ bhūry
āveśayantīm |

⁶⁹ RV. X. 125.4

mayā so annam aiti yo vipaśyati yaḥ prāṇiti ya iṃ śrūoty
uktam |
amantavo māṃ ta upa kṣiyanti śrudhi śruta śraddhivaṃ te
vadāmi |

⁷⁰ RV. X. 125.5

śham eva svayam idam vadāmi juṣṭam devebhir uta mānuṣebhiḥ |
yam kāmaye taṃ tam ugraṃ kṛṇomi taṃ brahmāṇaṃ tam ṛṣim
taṃ sumedhām |

ข้าเหี้ยวคันธอญให้แก่เทพุทระ เพื่อศรของพระองค์
จะได้สังหารผู้ที่ไม่เคารพนับถือ ข้าทำให้เกิดสงคราม
ในระหว่างมนุษย์ และข้าเป็นผู้ครอบครองทั้งสรวง-
สวรรค์และผืนปดพิ⁷¹

ข้าให้กำเนิดเทพนิครมณยอดเขา นิवासถานของข้าอยู่
ในน้ำ และมหาสมุทร ข้าได้กระจายสรรพสิ่งไปทุกหนแห่ง
และข้าแตะสรวงสวรรค์นี้ด้วยกระหม่อม⁷²

ข้าหักออกไปเป็นอม ข้าเป็นเจ้าของสรรพชีวิต ข้าดำรง
อยู่ด้วยความยิ่งใหญ่เหนือสวรรค์และเหนือผืนปดพิอันกว้างใหญ่
ไพศาล⁷³

⁷¹
RV.X.125.6

śhaṃ rudrāya dhanur ā tanomi brahmadviṣe śarave hantavā u |
śhaṃ jenāya samadaṃ kṛṇomy śhaṃ dyāvāpṛthivī ā viveśa |

⁷²
RV.X.125.7

śhaṃ suve pitarān asya mūrdhan mama yonir apsv
antaḥ samudre |
tato vi tiṣṭhe bhuvanānu visvotāmūḥ dyāṃ varṣmaṇopa
sprśāmi |

⁷³
RV.X.125.8

śham eva vāta iva pra vāmy ārabhamāṇā bhuvanāni viśvā |
paro divā para enā pṛthivyāitāvati mahinā sam babhūva |

บทสวดสรรเสริญบทนี้เป็นบทสวดประเภท "อาคมสฤติ" (อาคมสฤติ) คือบทสรรเสริญตนเอง⁷⁴ สรรพนามที่ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1 เป็นบทสวดที่ทวยเทพกล่าวถึงตนเองว่าเป็นอย่างไร และมีอำนาจอย่างไร มิได้เป็นบทสวดของฤๅษีอย่างเช่นบทสวดธรรมดา ในบทสวด "อาคมสฤติ" บทนี้ว่าคเทวิกล้ำไปถึงพระองค์เองว่าเป็นเทวีผู้ยิ่งใหญ่ เหนือสวรรค์และโลก เป็นเทวีองค์แรก เป็นเทวีผู้ค้ำจุนทวยเทพ และเป็นผู้สร้างสรรพชีวิต

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷⁴ Edward Moor. F.R.S. The Hindu Pantheon (California : The philosophical Reseurth Society INC, 1976), p. 127.